

**REGLEMENTAREA INSTITUȚIEI LEGITIMEI
APĂRĂRI ÎN PERIOADA ANTICĂ**

Stela BOTNARU, Ana CUCERESCU

CZU: 343.12(091)

anacucerescu9@gmail.com

Statul elaborează, instituie sau recunoaște normele de drept, prin aceasta asigurând mecanismul de realizare și aplicare a acestora. Protecția normelor de drept nu este un scop în sine, prin aceasta urmărindu-se asigurarea securității și libertății indivizilor. Persoana care atentează la drepturile semenului său încalcă principiul solidarității sociale și se prezintă ca un element antisocial, ca un infractor. După cum spunea juristul german N. Reingardt: „lupta cu infractorul se va face sub auspiciile și în limitele impuse de drept, iar recurgând la atac, acesta creează pericolul social și determină apărarea”[1].

Unul dintre părinții filosofiei dreptului, Rudolf von Jhering, spunea că orice stare de pericol pentru viața și integritatea persoanei o determină pe aceasta să adopte o poziție de apărare, iar în acest proces (de apărare) să respingă forța cu altă forță. Însăși natura, care a înzestrat omul cu viață și l-a îndreptat spre autoconservare, de altfel ca și în cazul oricărei ființe vii, dorește această luptă: orice ființă creată trebuie să lupte pentru supraviețuire. Ceea ce la animale ia forma unui proces fizic natural, inconștient (șlefuit până la automatism), la oameni capătă o formă juridică, cerută de puterea politică (prin intermediul normelor de drept elaborate). Persoana nu doar respinge atacul, dar în același timp conștientizează că poate și trebuie să se apere. Anume datorită acestui punct de vedere, efortul său de apărare se numește legitimă apărare [2, p.119]. Din considerentele menționate mai sus, legitimă apărare este aplicabilă în raporturile dintre oameni, și nu în cele dintre animale, deoarece animalele nu sunt conștiente de interacțiunea personală cu lumea înconjurătoare. Anume din această perspectivă, spunea Jhering, a nega sau interzice omului dreptul la legitimă apărare înseamnă a-l coborî la nivelul unui animal [2, p.128].

Condițiile și limitele necesare legitimei apărării s-au schimbat în procesul dezvoltării istorice, în funcție de anumite condiții ale

existenței societății și statului. Pentru a examina în detaliu legislația modernă care reglementează limitele de admisibilitate a legitimei apărări, este rațional să urmărim dezvoltarea legislației privind legitima apărare folosind unele exemple istorice din legislația statelor lumii. În continuare, vom trece în revistă statele și reglementările care au marcat dezvoltarea instituției legitimei apărări în perioada antică. După cum au remarcat juriștii S. Uciteli [3. p.12] și C. Rusnac [4, p.143], dreptul penal al statelor sclavagiste își găsește expresie într-o serie de legi ale celor mai vechi popoare: legile lui Manu (India) 1200-200 î.e.n., legile din Asiria (anii 1500 î.e.n.), legile regelui Hammurabi în Babilonul antic (aprox. 1760 î.e.n.), legea evreilor (Talmudul, sau legea celor cinci cărți – aprox. 400 î.e.n.), legile din Grecia antică (legea lui Dragon - 621 î.e.n., sau legile lui Solon – aprox. 409-408 î.e.n.), legea celor XII Table din Roma antică (aprox. 450 î.e.n.) etc.

Îndrăznim să nu fim de acord cu opinia prof. C. Rusnac care afirmă că: „Instituția de legitimă apărare a fost întotdeauna folosită în interesul claselor dominante. Prin urmare, însăși noțiunea, precum condițiile și limitele legitimei apărări în procesul evoluției istorice, reflectă specificul de comandare pe care o efectuau clasele politice la putere” [4, p.142].

În opinia noastră, starea lucrurilor trebuie analizate altfel: clasele dominante în cadrul structurilor statale incipiente și chiar în epocile ulterioare au încercat să reglementeze prin drept relații sociale „sensibile”, inclusiv înlocuind legea răzbunării sângelui („legea talionului”) cu sancțiuni stabilite și aplicate de organe și structuri ale mecanismului de stat. Statele (legiuitorii naționali) însă nu au reușit să înlocuiască în totalitate aspectele care țin de ceva absolut firesc, precum este dreptul la apărare al individului, deoarece astfel se periclita o valoare socială cel puțin la fel de importantă – însăși libertatea acestuia. În acest efort constant, anume claselor dominante, guvernanților li se asigura un tratament preferențial și diferențiat – cu păstrarea privilegiului de a putea recurge la legitimă apărare, fără oarecare condiționări abuzive.

Legile lui Manu (aprox. între sec.al XIII-lea î.e.n. și sec.VI-lea î.e.n.), încă la acea etapă timpurie de dezvoltare socială hindusă

conțineau reglementări care pot fi atribuite legitimei apărări: „Oricine poate ucide fără nici o ezitare pe ucigașul care atacă (care are intenții criminale) fie el chiar și „guru” (traducere: învățător), copil, bătrân sau brahman. Uciderea unui om care s-a hotărât să omoare, pe față sau pe ascuns, nu se consideră păcat, cel care a omorât ucigașul nu se face vinovat de crimă. Aceasta este o furie împotriva la altă furie” [5]. Legile lui Manu îl recunoșteau nevinovat pe cel care omora un om în lupta pentru apărare proprie, pentru apărarea darurilor sfinte (religioase), sau pentru a proteja o femeie sau un brahman [5].

Legislația egipteană din acele timpuri, descrisă de istoricul roman de origine greacă Diodorus Siculus (Diodor din Sicilia) în culegerea sa de volume *Bibliothecae historicae* stabilea că legitima apărare este nu doar un drept, dar și o obligație. Astfel, era pedepsită cu moartea persoana care a văzut comiterea unui omor și nu a apărât victima, având această posibilitate [6]. În cazul în care acesta nu avea posibilitatea să apere victima, el era obligat să denunțe instanței de judecată crima, iar nedenumțarea se pedepsea cu pedepse corporale și lipsire de hrană pentru trei zile [6].

Analiza izvoarelor istorice și a reglementărilor din acea perioadă trebuie să țină cont de condițiile tehnologice și nivelul gândirii juridice a oamenilor și comunităților în acea perioadă. Astfel, bunăoară, întunericul/noaptea era considerată o circumstanță esențială care influența decisiv caracterul și gravitatea faptei. Starea psihologică a individului noaptea era cu totul alta decât ziua. Astfel, la evrei, din perioada antică descoperim scrieri care pot fi interpretate ca reglementări în materia legitimei apărări a proprietății individului. *Vechiul Testament*, spune în „Exod”, 22, pct.22.2: „Dacă hoțul este prins spărgând și e lovit, și moare, cel ce l-a lovit nu va fi vinovat de omor față de el; dar dacă a răsărit soarele, va fi vinovat de omor față de el” [7]. Reglementarea din *Vechiul Testament* vine să exemplifice diferența de tratament față de hoț, pentru infracțiuni comise ziua și cele comise sub imperiul nopții. Ziua creșteau șansele de supraviețuire, după cum creșteau și șansele obținerii unui ajutor din partea semenilor.

N. Reingardt, vedea în această diferență dorința de a limita legitima apărare și de a-l face pe om să se autostăpânească în acțiuni, pentru a nu cădea într-o altă extremă – cea a răzbunării [1].

Legea celor XII table – reglementa mult mai în detaliu legitima apărare, stabilind permisiunea de a omorî hoțul care săvârșește furtul noaptea, precum și hoțul care săvârșește furtul ziua dar care se apără cu arme împotriva celor care încearcă să-l prindă. Oamenii simpli, romanii, de asemenea erau motivați să gândească și să caute soluții în problemele legate de apărarea vieții, integrității corporale, patrimoniului, drepturilor etc. După cum scrie F. Girardi, oamenii spuneau: „*Mejus est occurrere et moderi quam injuria accepta perquirere vindictam*” – „mai bine de prevenit pericolul cu forțele proprii decât pe urmă, suferind, de căutat ajutorul judecătorului” [8, p.17].

Juriștii romani recunoșteau persoanei dreptul la legitimă apărare odată cu nașterea, ei spuneau: „*Vim vi defendere omnes legespermittunt*” sau „*Vim vi repellere idque jus natura comparatur*”. A rămas în istorie pledoaria lui Marcus Tullius Cicero, pregătită în apărarea Tribunalului Milo care-l omorâse pe Clodius („Pro Milone”), cu toate că istoria deja ne-a spus că apărarea pregătită de Cicero suferise eșec. Cicero a spus [9]: „Sunt destul de des întâlnite cazurile când o persoană are dreptul la viață asupra semenului său, însă, acest drept este cu adevărat echitabil când apare necesitatea de a respinge o forță cu o altă forță. („*Atqui si tempus est ullum iure hominis necandi, quae multa sunt, certe illud est non modo iustum, verum etiam necessarium, cum vi vis inlata defenditur.*”) Oare, a continuat Cicero, moartea provocată unui criminal poate fi socotită inechitabilă?” [10, p.241]. Există o lege sacră, legea nescrisă, dar care s-a născut împreună cu omul; lege apărută înaintea tuturor legilor, tradiție apărută înaintea tuturor cărților, dar înscrisă de natură în Codul ei nemuritor, pe ea noi am sesizat-o și am învățat-o de la natură; această lege nu atât am învățat-o, cât am simțit-o, nu atât am studiat-o, cât am intuit-o. Dacă este necesar și echitabil pentru apărare de a scoate sabia din teacă, atunci nu i se poate de incriminat omorul făcut din apărare [9].

Către finalul discursul său Cicero s-a adresat nu atât forului cât judecătorilor: „... nu uitați axioma care nu trebuie uitată, și anume: oricine încearcă să ne ea viața poate fi ucis fără ezitare. Atunci când viața noastră e primejduită de silnicia hoților sau de armele vrăjmașilor orice chip ce ne îngăduie scăparea este bun și cinstit” [1]. Cicero

a suferit eșec cu apărarea sa pentru Milo, însă au rămas în istorie cele mai importante concluzii din pledoaria sa – faptul evidențierii celor două condiții utilizate de jurisconșulții romani pentru a determina persoana aflată în legitimă apărare: (I) existența unui atac nedrept (inechitabil), și (II) pericolul iminent pentru viață.

În concluzie, subliniem că de-a lungul timpului, legiuitorii statelor au pătruns, prin reglementare detaliată în instituția legitimei apărări. Au fost reglementate un șir de condiții referitoare la atac și apărare, precum și situații în care se consideră depășirea legitimei apărări, tocmai pentru a preveni actele de samavolnicie și de revenire la aplicarea „legii talionului” – ceea ce ar însemna un regres considerabil, poate catastrofal, în procesul de reglementare și ordonare a relațiilor sociale. Bineînțeles, în acest proces, clasele dominante și-au asigurat un tratament favorabil și diferențiat.

Referințe:

1. РЕЙНГАРДТ, Н.В. *Необходимая оборона*. Казань: 1898. 72 с. [Accesat 10.08.2020] Disponibil: <http://www.allpravo.ru/library/doc101p-0/instrum2064/item2071.html>.
2. ИЕРИНГ, Рудольф фон. *Цель в праве*. Том 1. Под ред.: В.Р. Лицкой (Пер.); Пер.: Н.Ф. ДЕРЮЖИНСКИЙ, Н.В. МУРАВЬЕВ. Санкт-Петербург: Издательство Н.В. Муравьева, 1881. 425 р.
3. УЧИТЕЛЬ, Сергей Юрьевич. *Необходимая оборона и ее роль в правоохранительной деятельности*/Дисс. канд. юрид. наук. Москва: 2004. 177 с.
4. RUSNAC, Constantin. *Apariția și dezvoltarea instituției legitimei apărări în materie de drept penal al statelor sclavagiste și feudale*. În *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, seria Științe socio-umane*, ediția XI, nr.1, pp.142-147. ISSN: 1857-0976.
5. *Legile lui Manu*, capitolul VIII, pct.350-351. [Accesat 12.08.2020] Disponibil: <http://www.koltunov.ru/WordLiterature/ZakonyManu.htm>.
6. DIODORI, Siculi. *Bibliothecae Historicae*. Vol.I, §XCI, citat de Рейнгардт Н.В. *Необходимая оборона*. Казань: 1898. 72 р. [Accesat 10.08.2020] Disponibil: <http://www.allpravo.ru/library/doc101p0/instrum2064/item2071.html>.
7. *Vechiul Testament, Exodul*, capitolul 22, pct.22.2-22.3. [Accesat 14.08.2020] Disponibil: <https://old.ebible.ro/biblia/romana/cornilescu/-exod/22/>.

8. GIRARDI, Francesco. *Della difesa legittima*. Napoli: Stab. tipo-stereotipo A. Morano, 1884. 80 p.
9. CICERO, Marcus Tullius. *Pro Milone. Orationes*. [Accesat 11.08.2020]
Disponibil: https://la.wikisource.org/wiki/Pro_Milone.
10. MACKENDRICK, Paul Lachlan (with the technical assistance of Emmett Leslie Bennett, Jr.). *The speeches of Cicero: context, law, rhetoric*. London: Duckworth, 1995. 627 p. ISBN: 0715624717; ISBN-13: 9780715624715.